

Represaliada: Maria Roura Calsina¹

PARAULES CLAU

El Centre Cultural Obrer d'Esparreguera. La Germina activista. El complot del Garraf. L'escola Llum d'Esparreguera. La depuració dels mestres i les mestres. El CENU. Els refugiats. La SIA.

La nostra protagonista, Maria Roura Calsina, coneguda com a Germina, va néixer a Barcelona el dia 24 de març de l'any 1911; al cens de 1936 –aleshores tenia 25 anys– hi consta que treballa per compte propi com a mestra d'escola a Esparreguera (tot i que a la seva causa hi deia que era mestressa de casa).

El pare de Maria Roura, en Marc Roura Tarolà², va néixer el quatre de desembre de l'any 1883 a Berga (Berguedà) i va anar a viure a Esparreguera amb tota la família l'any 1933; s'estaven en una casa propietat del Joan Rius, al carrer de St. Jaume, núm. 8. Ell treballava de contramestre a l'empresa de Joan Tiers; després de la guerra treballarà de pagès. La mare era Dolors Calsina Frontera, nascuda el deu de gener de l'any 1887³ al Castellbell i el Vilar (Bages). La Maria tenia un germà, el Joan, nascut a Barcelona el dia catorze de juny de l'any 1910⁴, pagès que treballava per compte propi. Tota la família sabia llegir i escriure.

Maria Roura va ser companya del mestre Juan Roigé, nascut el dia trenta de juny de 1881⁵, això vol dir que tenien una diferència d'edat de 38 anys. Segons Josep Paulo⁶, probablement en Roigé havia fugit de Barcelona en ser perseguit durant la Dictadura de Primo de Rivera i s'instal·là al Mas d'en Gall, un barri pagès d'Esparreguera. Allí va viure molt pobrament i diuen que va ser en aquest període, concretament l'any 1923, que va conèixer Maria Roura a la Cooperativa Obrera Popular *El Siglo XX* de Sants, i que serà alumna del centre als 12 anys. La Maria i en Joan Roigé van tenir un fill l'any 1926, l'Hèlius⁷.

---

¹ Blog "Memòria de Sants", en el document "Joan Roigé, el Mestre" es parla de la família *Rovira* però al Padró d'habitants de 1936 i d'altres documents trobats a l'AMES, consta com a Roura Calsina. <http://memoriadesants.blogspot.com/2013/05/joan-roige-el-mestre.html>. [Data de l'última consulta 18 de juliol de 2020].

² Al Padró Municipal del 31-12-1940 hi trobem uns canvis: Marc Roure Tarda, nascut l'any 1878 a Gironella, Barcelona. Fa 11 anys que viu a Esparreguera. Al Padró de 1945, torna a ser Roura Tarda i és nascut l'any 1875 a Gironella. És pagès i consta que fa 12 anys que viu a Esparreguera. Com podem veure, les dades no quadren.

³ Al Padró Municipal del 31-12-1940, consta que va néixer l'any 1881 a Vila de M. i que fa 11 anys que viu a Esparreguera. Al Padró de 1945, consta que va néixer a Castellbell i el Vilar i que va néixer l'any 1874. Fa 12 anys que viu a Esparreguera. Tampoc coincideixen les dades.

⁴ No ens coincideixen les dades amb el Padró Municipal anterior (1936). Al Padró de 1940, el cognom és Roure i és nascut l'any 1913.

⁵ Al Padró Municipal de l'any 1945 és nascut l'any 1878 i consta com a "huésped". Fa 12 anys que hi viu.

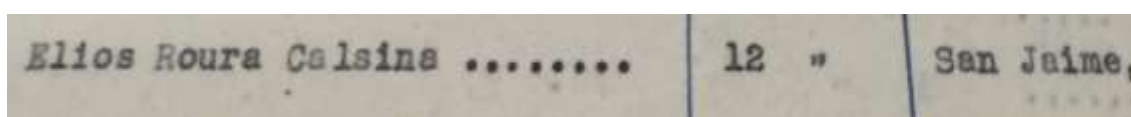
⁶ Extret d'una conversa amb el cronista d'Esparreguera ara jubilat (2020) .

⁷ Al Padró Municipal de l'any 1940 Hèlius passa a dir-se Elías Roure i és nascut l'any 1927. Al Padró de l'any 1945 passa a dir-se Helios Roura i és nascut l'any 1924 i fa 12 anys que viu a Esparreguera. Al llistat de nens "evacuados a zona roja" que elabora la Comisión Gestora de l'Ajuntament d'Esparreguera l'any 1939, diu que aleshores tenia 12 anys, quan va marxar a França, les dades no coincideixen amb exactitud.

Les dades i dates sobre aquesta relació no són del tot clares, així, Ignacio Soriano escriu que va ser als anys trenta que començà aquesta relació: *En la década de 1930, Roigé quedó prendado de una de sus jóvenes ayudantes, lo que no sentó muy bien en la militancia.*⁸

No ho sabem del cert perquè al cens de l'any 1936 en Joan Roigé⁹ figurava com a dispeser a casa de la família Roura (aleshores tenia 55 anys i Maria 25); l'Hèlios consta com a germà de la Maria i tenia 9 anys. Tota la família, inclòs en Roigé, consta que fa tres anys que viuen a Esparreguera. Per tant, es van conèixer a Barcelona i es traslladaren a viure tots plegats a aquesta vila.

En finalitzar la Guerra Civil, l'Hèlios consta en el llistat d'escolars d'Esparreguera:

Quan arriben a Esparreguera es troben amb un poble pagès que, per un cantó, viu de la vinya, les oliveres, una mica de cereals i l'horta, però que sovint han de combinar amb el treball a la indústria tèxtil. Aleshores hi havia dues empreses, l'empresa *Sedó en Comandita*, una de les empreses tèxtils més importants de l'Estat espanyol situada a la Colònia Sedó, i l'empresa Montaner i Font, més petita i que es dedicava a la confecció de tovalloles.

El Centre Cultural Obrer d'Esparreguera

El poble d'Esparreguera havia estat un poble molt actiu culturalment parlant, amb entitats de gran tradició i que es feien la competència les unes a les altres. El Patronat, que representava el nucli de l'Església, l'Ateneu, que era popular entre els grups liberals i nacionalistes, l'Estrella, que tradicionalment era freqüentada pel sector més sedonista de la vila i, la Societat Recreativa la Siempreviva, on anaven els pagesos i gent humil. Aquestes entitats, a més de preparar activitats festives com ara balls, teatres i concerts, també permetien discutir de política, cosa ben freqüent als cafès de l'època, i organitzar conferències amb temàtiques molt properes a les inquietuds del moment. Hi trobem polítics i sindicalistes com ara Joan Peiró, Lluís Companys... o el mateix Joan Roigé, que ja havia participat en debats i conferències als anys vint.

---

⁸ SORIANO, Ignacio: *Diccionario Biográfico electrónico* (DB~e) de la Real Academia de la Historia <http://dbe.rah.es/biografias/61632/joan-roige-rodo> [Data de l'última consulta 18 de juliol de 2020]. Si era així, aquesta disconformitat de la militància s'entén perquè estem parlant d'una distància abismal d'edat i, sobretot, perquè ella era una nena.

⁹ Nascut a Roquetes (Baix Ebre) l'any 1878.

El Ilustre Sr. Alcalde. Juan Estruch Estruch
domiciliado en la calle de San Ignacio nº 11
y habitante en la calle de Bruch nº 11
según consta personal que acompaña por
su conocimiento de V. S. que el sábado 14
corriente a las 9 de la noche se celebrará
miting público en la calle de San Ignacio nº 11
para tratar de la organización obrera y
cuanto se relaciona en este asunto.
Hablarán en este acto los individuos
siguientes. J. Solé
J. Rogé
A. Ferrer
Lo que comunico a V. S. cumpliendo con
lo dispuesto el art. 1º de la ley de Reuniones
de Junio de 1880. a los efectos y fines consiguientes.
Dios guarde a V. S. muchos años.
Barcelona. 13 de Abril 1923

Instància signada per Joan Alert i Estruch que sol·licita permís per efectuar un míting on hi intervindrà entre d'altres, en Joan Roigé al local de La Siempreviva (1923).
Font: AMES

Ciutadà
Batlle
I' Esparaguera

Per la present us demanem
el permís que marca la llei
per poder organitzar una
conferència a la sala del
Centre Cultural Obrer bria el
tema següent

"Valor social del Sindicalisme"
la conferència anirà a càrrec
del company J. Roigé.

Donem serem agraït

Per la comissió
Salvador Orriols

Salvador Orriols sol·licita permís de part del Centre Cultural Obrer per organitzar una conferència de tema sindical a càrrec de Joan Roigé. Font: AMES

El Centre Cultural Obrer d'Esparreguera també tenia l'"Agrupación Cultural Estudios" que organitzava conferències i activitats per als obrers.

Sr. En Salvador Cortada.
Batlle d'aquesta vila.
Venint convocada una reunió dels afiliats d'aquest
grup per el dia 19. a les 3. de la tarda, trobem a be con-
sac-hi sol·licitant son previ permís.
Usquei moltos anys.
Per el grup "Estudios"
El secretari Mateu Elena
Esparreguera a 15 de Febrer de 1933.

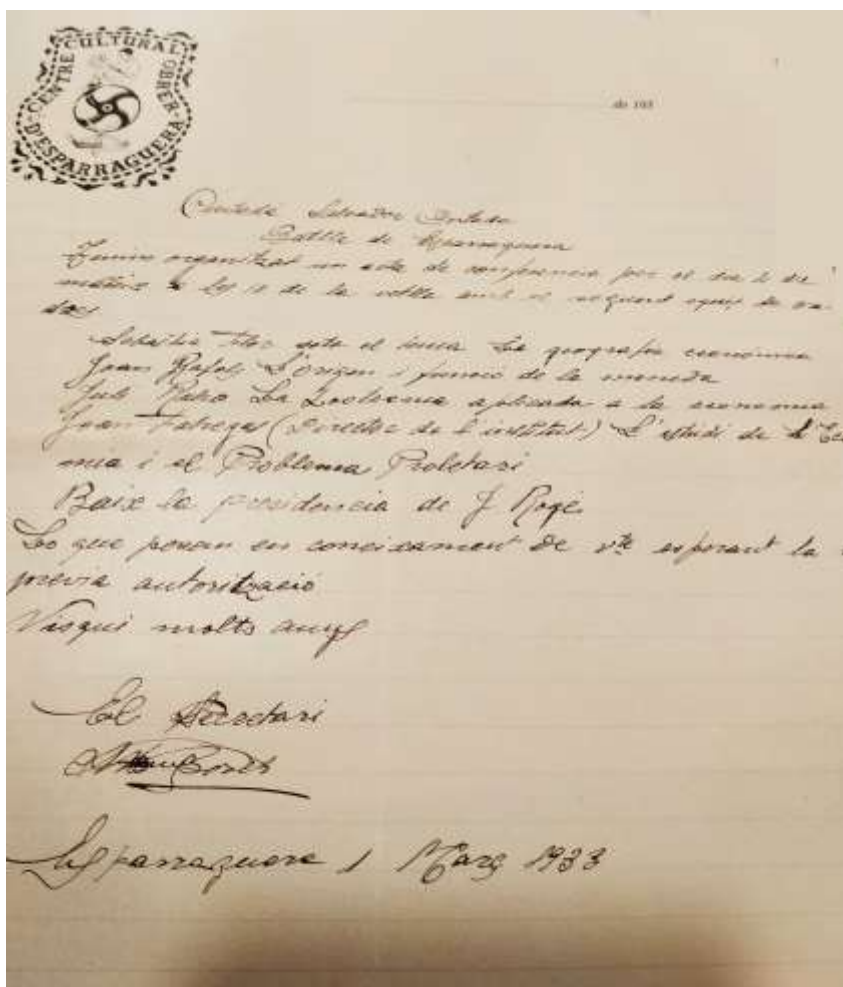
El secretari del grup "Estudios" del Centre Cultural Obrer, Mateu Elena¹⁰, informa de l'assemblea convocada per al dia 19 de febrer de 1933. Font: AMES.

¹⁰ Morí a la presó Model de Barcelona l'any 1939.

La quartilla propagandística que poden veure a continuació fa referència a la conferència del "propagandista societario" Francisco Arín, el qual parlà sobre el balanç d'un any de govern republicà. Francesc Arín va ser un dirigent sindical de la CNT, metal·lúrgic de Barcelona, que formà part de la tendència moderada del sindicat, coneguda com a trentista (probablement la tendència que seguirà Maria Roura, ja que era deixeble de Joan Roigé). Arín en va ser un dels seus artífexs ja que va prendre part de la reunió celebrada al Sindicat del Transport de Barcelona que va examinar la situació interna de la CNT, i d'on va sortir el *Manifest Trentista*, publicat a finals d'agost de 1931.

Quartilla que anuncia la conferència de Francesc Arín organitzada per l'*Agrupación Cultural Estudios*, el maig de 1932 al local de "La Siempreviva". Fons Subirana/AMES.

El Centre Cultural Obrer d'Esparreguera comunica al batlle d'Esparreguera la conferència de diversos economistes sota la presidència de Joan Roigé, l'1 de març de 1933. Font: AMES

L'any 1933, quan Germina ja estava plenament integrada en els esdeveniments culturals d'Esparreguera, el Centre Cultural al qual pertanyia, organitzà nombrosos debats i conferències, com abans s'havien fet (i es feien) a Sants. En el comunicat de més amunt, podem veure l'anunci de quatre convidats que parlarien de temes relacionats amb l'economia. En Joan Roigé, el seu company, era qui presidiria l'acte, i és de suposar que ella també hi assistiria, si tenim en compte el perfil de la nostra represaliada.

La Germina activista

El fet que Germina ens aparegui en pocs documents no és d'estranyar, si tenim en compte el paper al qual es relegava la dona en aquell moment, malgrat que es movia en un moviment que clamava els drets d'homes i dones. Això ens va fer pensar en Teresa Claramunt, una obrera del tèxtil, d'origen humil i nascuda a Sabadell l'any 1862, que un dia a l'Ateneu Obrer de Sabadell els va deixar anar: *¿Cómo es que en este Ateneo sois más de 300 que os llamáis anárquicos y somos tan pocas las asociadas; todos tenéis esposas hijas o hermanas (...)*

*¿Por qué no las traéis a nuestra federación? (...) no despreciéis a la mujer (...) unidas con vosotros podemos tanto o más.*¹¹

Que Germina Roura va ser una dona implicada en la transformació social i activista no en tenim cap dubte. El 20 de març de 1930 apareix el seu nom al diari republicà "El Diluvio" en un llistat de dones, on hi ha també la seva mare, Dolors Calsina, que demanen al govern una àmplia amnistia.

Retall de capçalera i notícia de *El Diluvio* on podem llegir el nom de Germina Roura, 20 de març de 1930.

¹¹ VICENTE, Laura (2006): *Teresa Claramunt (1862-1931): Pionera del feminismo obrerista anarquista*. Madrid: Fundación Anselmo Lorenzo, pàg. 87. Citat al TdR de Nàdia Merroun (2013): *Llibertàries ahir i avui*.

El complot del Garraf

El Diluvio, 15 d'agost de 1925

Després de la dimissió del dictador Primo de Rivera, el 28 de gener de 1930, es formà un govern presidit pel general Dámaso Berenguer, encetant el curt període conegut com a "dictablanda".

El govern decretà una amnistia per delictes polítics, però es va aplicar de forma restrictiva ja que va excloure, entre d'altres, els responsables del complot del Garraf del 1925 i del fet de Prats de Molló del 1926, i Macià va haver de restar a l'exili. La mesura no va afectar tampoc a molts presos i exiliats socials, bàsicament sindicalistes.

Contra aquesta mesura, s'organitzà una campanya de recollida de signatures demanant l'ampliació de l'amnistia per als presos polítics i exiliats de la Dictadura i, en el cas de Catalunya, es reivindicà especialment, l'alliberament dels condemnats pel Complot del Garraf.¹²

A Catalunya, d'entre les personalitats i entitats que es van sumar a la campanya pro-amnistia, cal destacar l'actuació d'un nombre important de dones republicanes que publicaren el "Manifest de les dones catalanes" defensant l'alliberament dels presos polítics i la revisió del Procés del Garraf i que va aconseguir recollir 200.000 firmes de dones. El President de la Diputació, Joan Maluquer, lliurà aquestes firmes al Govern de Madrid.

El periòdic *El DIA. Diari de Terrassa* del 6 de març de 1930 va publicar aquest manifest signat per diverses dones intel·lectuals, com ara Lola Anglada, Roser Pino, Maria Comes, entre d'altres:

Nosaltres, les dones, coneixem més que ningú quina és la tristesa de les llars on manca el pare, el marit, el germà o el fill que son reixes endins o viuen fora

¹² El Complot del Garraf fa referència a l'atemptat produït el mes de juny de 1925 contra el rei Alfons XIII, com a legitimador de la Dictadura de Primo de Rivera i de la seva política antiobrera i anticatalanista. L'acció, portada a terme per un grup radical, *Bandera Negra*, pretenia volar el tren on viatjava el rei i altres membres del govern que retornaven d'una visita a Barcelona. L'atemptat no va tenir èxit i es produïren nombroses detencions.

de la pàtria. Nosaltres, les dones, sabem més que ningú el turment anguniós dels que estan separats de la família, dels amics, de la vida lliure en terra pròpia. Nosaltres, les dones, coneixem més que ningú la cremor i l'amargor de les llàgrimes d'enyorament dels qui són a l'un i l'altre costat de la reixa, a l'un i l'altre costat de la frontera oficial.

Per amor humà, per sentiment terral, per solidaritat en el dolor i per imperatiu d'equitat, les dones catalanes demanem que l'amnistia sigui ampliada, que tornin a les seves llars tots els exiliats i reclosos per causes polítiques i socials.

Presentació a la Diputació de Barcelona de 200.000 signatures de dones catalanes per la llibertat de presos del Garraf . Font: Codi classificació L100. Centre Arxiu Fotogràfic de Barcelona. Data: 1/4/1930

Don Joan Maluquer i Viladot ha demanat personalment al president del Consell l'ampliació de l'amnistia i la revisió del procés de Garraf.

Ha fet més encara. Ha manifestat que, si no és atesa aquesta súplica de Catalunya, deixaria immediatament el càrrec de president de la Diputació.

Quina insuperable lliçó per als que, el dia en què fou conegut el decret d'amnistia exclouent els catalans, dedicaven llurs comentaris a la necessitat de revisar el cens electoral!

Declaracions de Joan Maluquer i Vilador, president de la Diputació de Barcelona. *La Campana de Gràcia*. 15 de març de 1930

Fruit d'aquesta campanya, el 2 d'abril de 1930 el rei Alfons XIII es va veure obligat a indultar els acusats del Complot del Garraf.

Arribada a Barcelona dels presos independentistes del complot del Garraf recentment alliberats acompanyats de la pintora i dibuixant Lola Anglada, una de les dones impulsores del comitè pro-amnistia. *Mundo Gráfico*, 18 d'abril de 1930

Malgrat el triomf aconseguit, les forces opositores polítiques, sindicals i la societat civil seguiren mobilitzant-se per aconseguir ampliar l'amnistia a tots els presos per delictes polítics i socials¹³.

El govern concedí el 14 abril de 1930 una nova amnistia que tornava a ser altra cop parcial i insuficient ja que no afectava tots els presos polítics ni, especialment, els presos socials –bàsicament, sindicalistes. Les protestes van continuar i les campanyes pro-amnistia es perllongaren durant molts mesos tant a Catalunya com a l'Estat espanyol.

No seria fins a l'arribada de la República que el govern va concedir una àmplia amnistia per als delictes polítics i també per als socials els quals havien quedat exclosos de les mesures atorgades pel govern del general Berenguer al 1930.

---

¹³ Els delictes socials fan referència a les vagues i manifestacions, així com als militants anarcosindicalistes condemnats durant l'època del pistolisme dels anys vint.

La nostra protesta

Degut a l'estat d'opinió de Catalunya i al manifest dirigit al Govern firmat per més de dues centes mil dones catalanes, demanant los concedida una ample amnistia que compregués a tots els presos polítics i socials, i també als exiliats perseguits i condemnats per la Dictadura, moltes vegades sens rúb, S. M. el Rei es dignà concedir-la; però resulta aquesta tant estreta, que no podem menys de protestar-ne, ja que no respon, ni de molt, a la demanda feta pel poble, doncs exclou a la majoria d'obers que a causa d'un poder dictatorial, no responsable davant del poble, foren injustament condemnats.

Es que creu el Govern presidit pel general Berenguer que's obrers de Catalunya, aixís com les dones que firmaren el dit manifest, la majoria d'élits obreres, faran el desentés i callaran en veure que resten exclosos de la amnistia molts dels seus companys que queden en la mateixa dolorosa situació de quan la Dictadura els feu empresonar? No! Els obrers tenim el deure de protestar contra això, i demanem amb clam unànim, la llibertat dels nostres companys, que no han comés altre delict, si això és delict, que haver proclamat les seves idees en prò de la classe treballadora.

Si aquest Govern ha vingut a enderrocar la obra de la Dictadura, a tornar les llibertats constitucionals i a portar la tranquil·litat als esperits, serà necessari dir que l'obrer no entrarà en aquesta situació fins i que tots els homes que foren empresonats o exiliats per llurs ideals, hagin sigut alliberats, tant els que ho foren per la Dictadura com els d'abans del 1923. Allavors no quedaria en peu cap injustícia, i serien esborrades totes aquelles hores d'esgarrifança, començant de bell nou una lluita de classe, si be aquesta vegada noble, tenint per sola arma la persuació de la paraula manifestada lliurement.

A més, demanem sigui implantada de bell nou la llibertat de pensament i premsa per a que'l poble pugui proclamar en veu alta quines son les seves opinions i idees, fins ara tergiver-

sades per la coacció exercida damunt d'elles per la Dictadura primoriverista; i també demanem s'acabin les detencions que en l'actualitat s'efectuen a Barcelona contra companys obreristes, les quals tenen molta semblança a les que feia el govern dictatorial, doncs son fetes no més en nom de l'ordre

públic, com si això bastés per a posar entre reixes a un home que res ha fet.

Des de aquestes modestes columnes aixequem, doncs, la nostra protesta per el poc alcans d'aquesta amnistia i demanem la seva ampliació tal i com tenim dit, aixís com també que ens siguin retornades les llibertats d'associació i de premsa, i que s'acabin aquestes injustificades detencions que a ningú dignifiquen i no curen de res.

J. RIUS I MORGADÉS

Bellvey, 18 d'Abril de 1930.

El Baix Penedès. 26 d'abril 1930

L'escola Llum d'Esparreguera¹⁴

Maria Roura començarà l'any 1930 ajudant l'escola de Roigé, tot ocupant-se dels pàrvuls de l'escola Racionalista d'Esparreguera, que va estar situada, entre d'altres locals, on actualment hi ha el Centre Dual, al carrer dels Arbres, l'any 1932. De fet, serà aquest any quan es consolida el projecte de l'escola "Luz" amb el suport del Centre Cultural i Obrer, que arrelarà en el teixit d'esquerres del poble, especialment el llibertari.¹⁵

Els sectors més anarquistes d'Esparreguera van poder gaudir de l'Escola Racionalista Llum¹⁶ altra vegada, a partir de l'any 1932 o potser una mica abans. Les classes s'imparteixen a la Societat Recreativa Siempreviva i seguien un horari com el de l'escola de Sants. També comptaran amb un grup musical i coral, a més del grup de teatre infantil.

Escuela Racionalista de Luz		
Mañana	HORARIO	Tarde
Prácticas de Aritmética Historia de España Lecturas Instructivas Astronomía	LUNES	Geografía Universal Historia del Arte Zoología Derecho Educación
Geografía Universal Catecismo de la Ciencia Historia Universal Agricultura	MARTES	Gramática Geografía de España Anatomía y Fisiología Mineralogía
Prácticas de Aritmética Historia del Arte Zoología	MIÉRCOLES	Lecturas Instructivas Química Física Tablas
Geografía de España Dibujo Edades de la Tierra Geometría	JUEVES	Catecismo de la Ciencia Dibujo o trabajos manuales Lecturas Instructivas
Prácticas de Aritmética Historia de la Tierra Anatomía y Fisiología	VIERNES	Gramática Geografía Física Cosmografía
Origen del Cristianismo Botánica Tablas Dibujo	SÁBADO	DESCANSO

Horari de l'Escola Racionalista "LUZ" d'Esparreguera, dirigida per Joan Roigé amb la col·laboració de Germina Roura. Es veu com es va aprofitar el full de la mateixa escola instal·lada a Sants. Any 1932. Font: AMES.

Manuel Lladonosa¹⁷ menciona al que seria company de Maria, en Joan Roigé, tot referint-se a les escoles racionalistes:

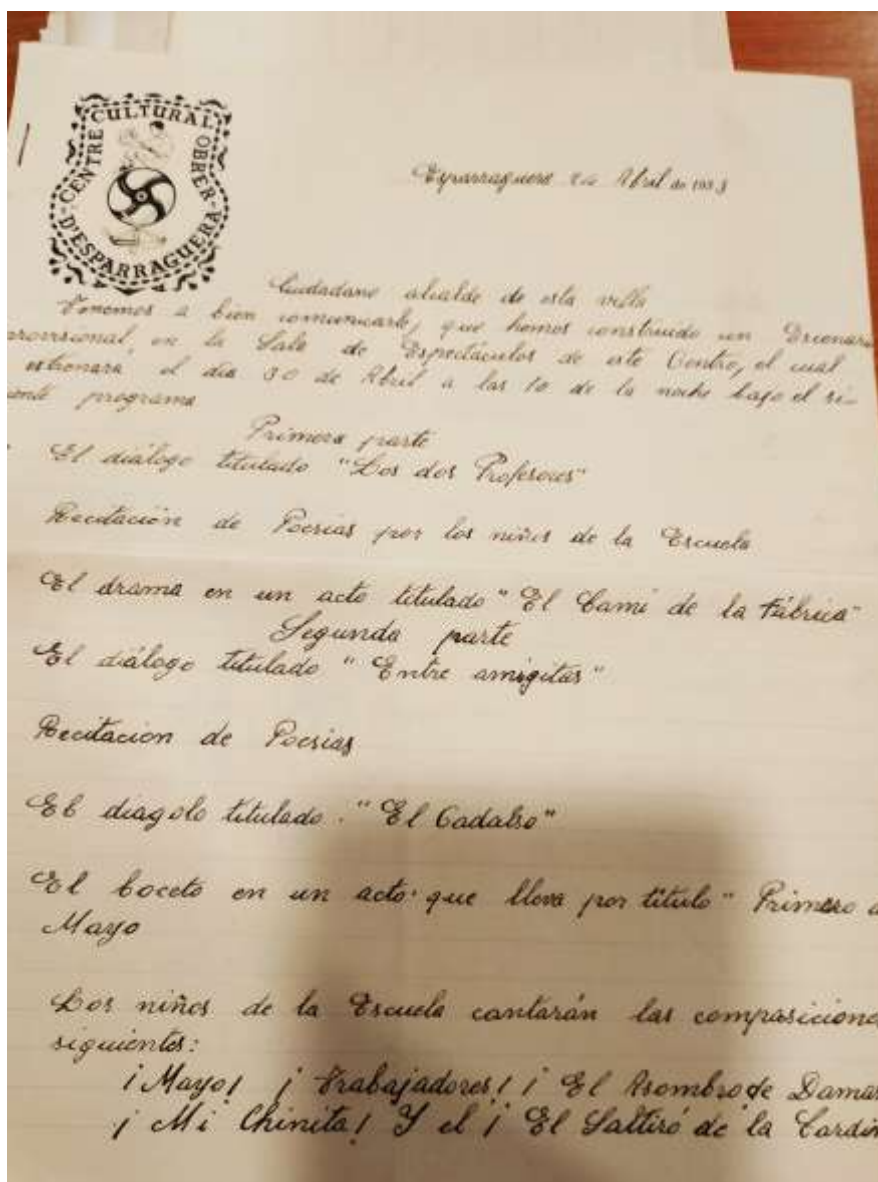
¹⁴ Per a més informació consultar la recerca sobre Joan Roigé, que es pot trobar dins d'aquest mateix web del projecte.

¹⁵ Això no vol dir que tot l'alumnat fos de famílies d'esquerres o llibertàries, en el cas de la nostra informant més directa sobre l'escola, no va ser així.

¹⁶ La veritat és que dubtem si escriure Llum o Luz, ja que sempre l'hem trobada escrita en castellà.

¹⁷ LLADONOSA, Manuel (1975) *El congrés de Sants*. Editorial Nova Terra; Col·lecció síntesi, serie documents de la recerca, Barcelona, pàg.88

Una investigació a fons ens demostraria el bon nombre d'escoles racionalistes que els anarquistes varen anar establint per Catalunya. La preocupació pedagògica de l'anarquisme —i de l'anarcosindicalisme— constitueix un dels seus aspectes fonamentals i una de les seves característiques més interessants i suggestives. Podríem dur aquí els exemples de López de Montenegro o Sancho Rosa el segle XIX o els de Ferrer i Guàrdia o Joan Roigé i tants altres mestres racionalistes el segle XX.

Comunicat del programa del Centre Cultural Obrero d'Esparreguera d'un espectacle del dia 24 d'abril de 1933 on intervenen els nens de l'escola. Font. AMES. Correspondència.

És interessant d'observar el cartell que exposem a continuació, produït pel Centre Cultural Obrero i que anuncia les activitats del dia 24 de desembre de 1933, vigília de Nadal. No fa cap menció a les festes nadalenques, per un cantó i, per l'altra, ens presenta l'actuació del "Grup d'Aficionats" de l'entitat, que representaran "Maleïda la Guerra" de Marià Amat i Àngel Millà, una obra antimilitarista. Destaquem que tots els personatges són masculins, menys una dona, la Roser, que és interpretada justament per la nostra represaliada,

Germina Roura. En el mateix programa s'anuncia l'actuació de l'Agrupació Infantil de l'entitat.

Cartell del Centre Cultural i Obrer del 24 de desembre de 1933. Font: AMES

En aquest cartell anunciaven que es podrien comprar segells Pro infància. Creiem interessant remarcar la col·laboració del Centre Cultural Obrer amb la campanya de la Generalitat de Catalunya la qual, mitjançant el Decret del Conseller de Sanitat i Assistència Social, instituï el 13 de març de 1933 aquest "Segell Pro Infància" amb la finalitat de recaptar cabals per atendre la higiene social de l'infant en les seves múltiples i complexes necessitats. Té una finalitat més aviat de prevenció.

És interessant de comentar les obres que es representaren l'any 1933 per la Festa Major. Per un cantó tenim l'obra d'Ignasi Iglésias, "Joventut", un drama en un acte representat per la companyia infantil "Luz". Les obres d'aquest autor havien estat representades a Esparreguera, abans pels aficionats del Patronat de la Joventut, l'any 1926¹⁸. Iglésias, dramaturg modernista, va ser un

¹⁸ Vegeu el cartell de "Les Garces" a : <https://trencadis.diba.cat/Trencadis/imgview/trencadis/diba185515?contentFlg=0> [Data de l'última consulta: 24 de juliol de 2020].

fidel seguidor del teatre d'Ibsen i va dur a l'escena obres on els problemes dels més humils tenien un gran ressò. És per això que era conegut popularment com "El poeta dels humils".

Una altra peça que es representa en aquesta diada és "La fàbrica Vella" de Francesc Parcerisa. D'aquesta peça hem de dir que és un exemple de teatre social que tindrà un notable ressò a Catalunya. La peça va ser preestrenada el 5 de juliol de 1932 a Puig-reig i abordava el tema de les relacions entre els patrons i els treballadors, amb un final molt de l'època; els treballadors davant de la injustícia acaben cremant la fàbrica.

L'altra obra representada és "Luz a la vida", de Josep Fola, un autor molt poc conegut, però que ens interessa ressaltar que, a part de filòsof i matemàtic, fou autor, amb un cert èxit, d'obres de teatre social. En aquesta ocasió la comèdia en un acte és escrita conjuntament amb Jaume Firmat.

Programa de Festa Major de l'any 1933 que fa menció de l'Escola Racionalista i de l'alumnat de l'Escola Luz, que era la que regentava en Joan Roigé. Font. AMES.

Un temps després es torna a representar quasi el mateix programa al Centre Cultural Obrer d'Esparreguera. Serà un acte reivindicatiu, un festival per recollir diners per a la família d'en Dámaso Hinojosa, sindicalista mort l'any 1933 en defensa dels drets sindicals i per a en Rafel Soler, soci de l'entitat, mort de malaltia.

Estat actual del teatre del Centre Cultural Obrer. Font: Joana Llordella. 2020.

Cartell del Centre Cultural Obrer que anuncia un Festival per ajudar les famílies dels socis Dámaso Hinojosa, sindicalista mort l'any 1933 en defensa dels drets sindicals, i Rafel Soler.
Font: AMES

Quan, com a conseqüència dels Fets d'Octubre de 1934, el Centre Cultural Obrer és clausurat, l'escola es traslladarà a la casa on vivia Maria Roura amb la seva família, al carrer de Sant Jaume, núm. 8. Segurament en aquest moment es perd una part de l'alumnat perquè els socis de Centre Cultural Obrer també es divideixen i alguns passen a fer-se socis de l'Ateneu.

Repressió per seguir un ensenyament racionalista

Quan acabà la Guerra Civil, Maria Roura fou presa¹⁹ i va entrar a la presó de Sant Feliu de Llobregat el dia deu de setembre de l'any 1941 i en va sortir tres dies després per anar a la Presó Provincial de Dones de Barcelona.

A la Maria se l'acusava de ser mestra de l'escola Racionalista d'Esparreguera, el seu sistema de coeducació i de llibertat de pensament d'aquest tipus d'ensenyament li van donar un caràcter modern, que va provocar un moviment cultural que, separat de les normes oficials i confessionals, es traduiria en un fort moviment revolucionari.

Aquest tipus d'escola afavoria la formació per damunt de la instrucció. Per a ells i elles l'ensenyament havia de ser científic i racional, els homes i les dones havien de rebre el mateix ensenyament, tant rics com pobres, amb una pedagogia individualitzada, absència de premis i càstigs, supressió d'exàmens i concursos.

A Catalunya, des de principis de segle passat, s'havia iniciat un moviment de renovació pedagògica sense precedents que en la pràctica es va plasmar en moltes iniciatives nascudes en diversos sectors de la societat civil de diferent base ideològica, però que s'influenciaven positivament. La Mancomunitat, tot i no tenir competències plenes en educació, va saber sintetitzar magistralment aquest corrent, tot donant-li un poderós impuls^{20/21} que, tot i sofrir un alentiment durant la dictadura del 1923 al 1930, i l'anomenada "Dictablanda", que va del gener de l'any 1930 fins la proclamació de la II República, l'abril de 1931, ja no es va detenir fins ben avançada la Guerra Civil.

Més endavant, en iniciar-se la revolució del 1936, l'escola Luz es traslladarà al primer pis del local dels lerrouxistes, el Centre Republicà Radical –un partit de dretes que rebia el suport de la família Sedó– conegut popularment com "els radicals", a l'actual avinguda de Francesc Macià²²

Al llarg de la recerca ens ha estat molt difícil de trobar algú que ens pogués parlar directament de la Germina Roura, alguns d'aquells nens i nenes que ella va educar a la seva escola van haver d'exiliar-se amb les seves famílies i d'altres, malauradament, ja no hi són. Tenim alguns noms, com ara l'Anna Canals²³, el Ramon Tragan, l'Àngela Buch o l'Empar Batlle. No hem aconseguit cap llista específica de l'escola perquè les que trobem a l'arxiu municipal són les que pertanyen a l'escola pública, tot i així, hem pogut contactar amb una d'aquelles nenes que encara conserva la casa a Esparreguera però que hem

---

¹⁹ El número de causa, segons el llistat de procediments Judicials Militars del Tribunal Militar Tercer és 028360.

²⁰ Aplicació del mètode Montessori i d'altres a les seves escoles. Creació de l'Escola d'Estudis Normals. Foment de les Escoles d'estiu sota la direcció d'Alexandre Galí. Congressos, etc.

²¹ Vegeu també: SABANÉS, A. et altri (1957) *La Passió d'Esparreguera*. Ed. Barcino. Barcelona, pàgs.123-124.

²² Fins fa pocs anys hi havia el Restaurant Montserrat de la família Fando, o cal Xef, com el coneixia la gent d'Esparreguera.

²³ Sabem que va emigrar amb la seva família a Andorra. El seu pare, Joan Canals, va ser executat en acabar la guerra civil.

localitzat en un altre país. Li direm Flor, perquè volem mantenir el seu anonimat, tal i com ella ens ha demanat.

La Flor²⁴, va ser una d'aquelles nenes que va actuar amb l'escola "Nova Llum", en un acte organitzat per l'agrupació local Solidaritat Internacional Antifeixista a l'Ateneu d'Espareguera, el 25 de juny de 1938, aleshores tenia 7 anys.

La nostra informant era molt petita durant la guerra, tot i que recorda algunes coses i té molts bons records de la Germina. En general, però no en té de molt bons d'aquest període, a causa de la guerra, la separació del pare i la manca de menjar. De família provinent de Can Fontimarch (Hostalets de Pierola), per part de l'àvia paterna, vivien a Barcelona on el seu pare va treballar a la fàbrica anomenada Can Girona, al Poble Nou. Aquest vivia amb la mare de la Flor a la mateixa fàbrica de ferros i va adquirir una casa a Espareguera perquè mare i filla –la nostra informant estava a punt de néixer– hi passessin l'estiu i poguessin respirar millor aire, mentre ell era treballant a la fàbrica.

La guerra els va agafar a Espareguera on es trobaven al juliol per a celebrar la Festa Major. El seu pare, com que era encarregat d'una fàbrica, va agafar por i es va haver d'amagar. Ella es va quedar a Espareguera amb la seva mare, que era professora de piano, i la seva àvia paterna²⁵. La nostra informant va començar a estudiar a l'escola "Nova Llum", una escola molt propera a casa seva, a l'avinguda Francesc Macià, al primer pis del local que havia estat dels Radicals.

Quan li preguntem pel company de la Germina, en Joan Roigé, no en pot dir quasi res: *era un senyor gran, l'havia vist allí però no ens feia classe*. La veu se li torna més alegre, podem descobrir els bons records:

Era una escola que li donava molta importància a la música. Un dia em van dir que tindriem classe de piano, i jo em vaig posar molt contenta i li ho vaig explicar a la mare. L'endemà, quan vaig anar a l'escola, vaig tenir la sorpresa que la professora de piano seria la meva mare.²⁶

---

²⁴ FLOR, entrevista efectuada a través de wassap i correu electrònic, per Joana Llordella. 2020.

²⁵ Al final de la guerra, quan van tornar a l'habitatge de Barcelona, només hi quedaven les parets, els l'havien buidat.

²⁶ FLOR, entrevista cit. 2020.

Programa del Festival organitzat per l'agrupació local Solidaritat Internacional Antifeixista a l'Ateneu d'Esparreguera, el 25 de juny de 1938. Hi participen les nenes de l'escola "Nova Llum"
Font: AMES²⁷

La nostra informant se sorprèn quan li expliquem que la mestra va ser acusada d'obligar als infants "a cantar los himnos libertarios, como "las barricadas" y la internacional é imponía la práctica del desnudismo²⁸", i diu que no ho recorda pas. Més aviat li vénen a la memòria cançons infantils que cantaven mentre ballaven. Quan li preguntem sobre si mai havien practicat el nudisme, ho nega, però rememora que una vegada que va pujar a menjar al menjador de Can Comelles, on hi havia uns nens refugiats, i que la seva mestra se n'encarregava, els havia vist banyar-se nus a les basses, però a l'escola mai.

²⁷ Retall extret del Blog "Retall d'Esparreguera" de Aleix Escursell i Domènech, publicat el divendres, 24 de maig de 2013, amb el títol *Joan Roigé, el mestre*.

²⁸ En aquest aspecte han sorgit algunes llegendes urbanes amb la intenció de desacreditar-la com a dona, no es parla de naturisme o nudisme sinó "li agradava cantar despullada davant dels homes" (testimoni de JP, que ens contà un comentari d'EB).

No sabem si és cert que es practiqués o es parlés de nudisme, però en tot cas, el nudisme, naturisme, vegetarisme, la dansa, l'esport, l'exercici gimàstic... un seguit de pràctiques que avui dia són habituals a la nostra societat, en aquell moment eren idees rebutjades per una part important de la societat i molt ben rebudes en els ateneus populars més propers a l'anarquisme²⁹, pels quals les pràctiques de regeneració física i moral de l'obrer resulten fonamentals. Per exemple, als anys trenta el grup "Els amics del sol"³⁰ va ser el grup més actiu en la conservació d'espais verds, com els camins de muntanya de Montserrat que aquest grup va senyalitzar.

L'escola "Luz", malgrat el nom en castellà i del material pedagògic que hem pogut veure, utilitzava la llengua catalana amb el seu alumnat, així ens ho ha confirmat l'informant Flor: *Que jo recordi, sempre ens parlaven en català.*³¹ A l'escola s'aplicà, sempre que va ser possible, el català. Recordem que el 22 de setembre de 1936, el Diari Oficial de la Generalitat va incloure un decret en què s'informava que l'idioma de l'escola catalana seria la llengua materna dels nens i nenes fins a la primària, el que obligà les i els mestres a aprendre català per tal de poder-ne fer ús a les aules de forma correcta i adequada.

L'ensenyament va ser, sens dubte, un dels grans perdedors de la Guerra Civil. Abolides les institucions de formació de mestres i substituïdes per les de nova planta; amb molts mestres afusellats o exiliats, i sotmesos els que quedaven.

Després de la guerra, la Flor va marxar a viure a Barcelona i, encara que tornà a Esparreguera, ja que es va casar amb un xicot de la vila, no en va sentir a parlar mai més, ni d'aquella mestra ni de la seva família. Sabia que tenia un germà però mai havia sentit a dir que tingués un fill.

La depuració dels mestres i les mestres

En finalitzar la guerra civil Maria (Germina), Joan Roigé i el seu fill Hèlius fugen a França, probablement acompanyant algunes criatures que encara quedaven refugiades a Can Comelles.

Després de la derrota catalana, els mestres i les mestres, com molts altres funcionaris, van patir depuració, fins i tot aquells que no havien tingut cap implicació política. Uns van ser depurats i els altres es van poder reintegrar al seu lloc de treball, no va ser el cas de Maria ni del seu company ja que oficialment no eren mestres i perquè s'havien dedicat a l'educació privada laica.

El procés de depuració del magisteri va estar vigent legalment fins a l'any 1966. Per tant, es pot dir que els efectes de la repressió política del magisteri s'allargaren fins a 27 anys després d'haver finalitzat la Guerra Civil i, en aquest

---

²⁹ Tot i així, al llarg de la nostra investigació, hem trobat grup anarquistes dels anys trenta que discuteixen amb altres companys d'altres agrupacions sobre si la pràctica de l'esport és una pràctica burgesa i si cal fomentar-la o no.

³⁰ Grup de membres de les seccions esportiva i excursionista de l'Ateneu Enciclopèdic Popular de Barcelona que tenien per objectiu defugir el medi urbà incentivant sortides a la platja o a la muntanya.

³¹ Entrevista telemàtica a Flor, utilitzem pseudònim per voluntat de la informant. Joana Llordella, agost 2020.

llarg període de temps, s'havia pogut desfer tota la generació de mestres formats durant el període republicà i la seva tasca pedagògica³². També es va perdre aquesta generació de docents lliurepensadors procedents de l'Escola Moderna. No serà fins la finalització de la dictadura que afloren els corrents de renovació pedagògica i que en molts aspectes tenen referències d'aquest passat; a Esparreguera de l'escola Luz però quedaran mestres com l'Emili Pascual³³ i d'altres de l'escola pública que mantindran vives les idees.

La fotografia de l'alumnat d'Emili Pascual amb les seves alumnes a l'esplanada de Cordelles.
Font: Emili Pacual.

Les acusacions a Maria Roura

Maria Roura i Joan Roigé tornen de França i es presenten a la guàrdia civil d'Esparreguera i el 17 d'agost es comença a instruir el sumari. Maria anirà al jutjat de Sant Feliu de Llobregat (aleshores tenia 30 anys) i hi serà presonera des de 10 de setembre de 1941 fins al dia 13 de setembre de 1941 i d'allí

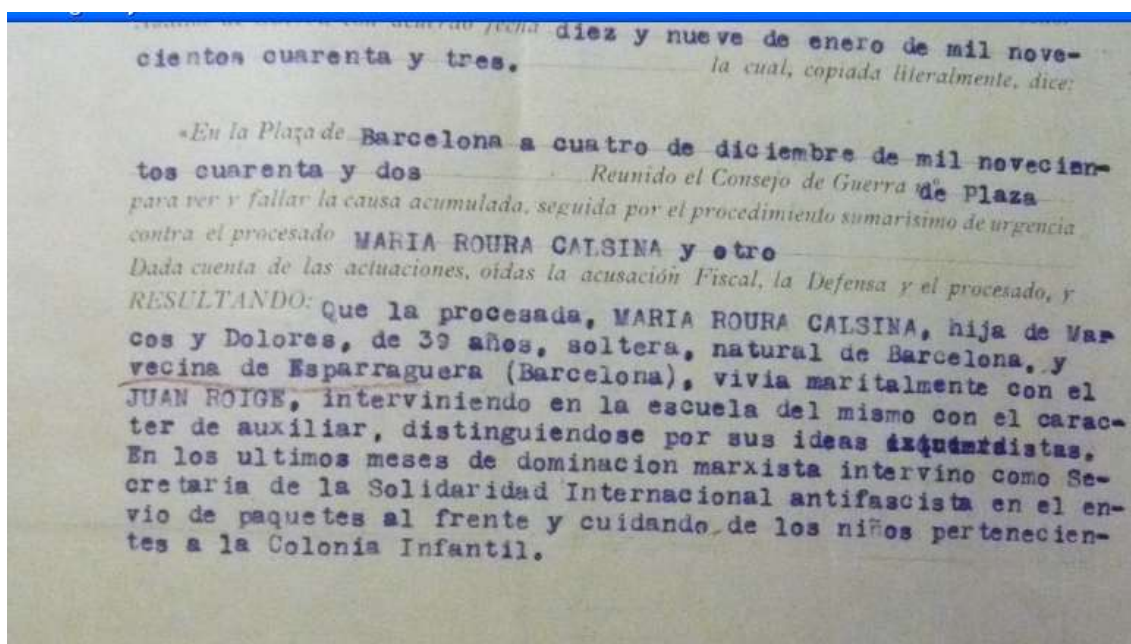
---

³²Diversos autors: *El procés de depuració a la zona franquista*.

<http://www.memoria.cat/mestres/es/node/2574>[data de l'última consulta: desembre 2016].

³³ A la tardor del 1936, ja en plena Guerra Civil, va ésser "convidat" a fer de mestre, ell tot sol i amb només 19 anys, a més d'un centenar de joves d'ambdós sexes d'un camp de refugiats bascos instal·lat a "La Puda".

ingressarà a la Presó Provincial de Dones de Barcelona el mateix dia³⁴ i en sortirà indultada l'any 1943.

Fragment del Sumaríssim Ordinari a Maria Roura Calsina del dia 4 de desembre de 1942. Font. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

“Que la procesada, de 39 años, soltera, natural de Barcelona, y vecina de Esparraguera (Barcelona), vivía maritalmente con el Juan Roigé, interviniendo en la escuela del mismo con el carácter de auxiliar, distinguiéndose por sus ideas izquierdistas”.

Maria (Germina) Roura va ser represaliada doblement, per un cantó acusada de rebel·lió militar, amb una pena de dotze anys i un dia. Com podeu veure al certificat que fa referència al Consell de Guerra, les dones eren tan ignorades que ni en aquests documents es contempla el fet que puguin ser dones; fixeu-vos que parla de “procesado” en tres ocasions. Dèiem doblement castigada, perquè en el seu certificat de sentència, a part dels delictes que també se li imputaven al seu company, a ella se li afegia “vivía maritalment con Juan Roigé”.

La historiadora Neus Ribas Devesa³⁵ defensa que les dones no van patir una doble repressió, sinó que aquesta va ser triple: l'originada per les seves pròpies actuacions político-socials, la motivada per les actuacions político-socials dels seus companys, pares o fills i, per últim, la que provenia de la pròpia condició de dona.

³⁴ Base de Dades de víctimes del franquisme de la comarca del Baix Llobregat, publicada el 25 de gener de 2019 pel Memorial Democràtic del Baix Llobregat: <http://www.memorialbaixllobregat.cat/presentacio/index.htm>.

³⁵ RIBAS DEVESA, Neus. (2015): *Dones entre reixes, dins i fora de la presó: les santfeliuenques i la repressió franquista (1939-1959)*. Sant Feliu de Llobregat: Edicions del Llobregat.

El CENU a Esparreguera

Maria serà acusada per diversos testimonis de dretes d'Esparreguera d'haver-se quedat amb el material escolar de les Religioses Dominiques de l'Anunciata i d'organitzar l'Escola Unificada a la població, el CENU (Consell de l'Escola Nova Unificada).

El decret sobre el CENU va publicar-se el 27 de juliol de 1936, i exposava la nova cojuntura:

La voluntat revolucionària del poble ha suprimit l'escola de tendència confessional. És l'hora d'una nova escola, inspirada ens els principis racionalistes del treball i de la fraternitat humana. Cal estructurar aquesta escola nova unificada, que no solament substitueixi el règim escolar que acaba d'enderrocar el poble, sinó que creï una vida escolar inspirada en el sentiment universal de solidaritat i d'acord amb totes les inquietuds de la societat humana i a base de la supressió de tota mena de privilegis.³⁶

El CENU va voler fer arribar l'ensenyament a tots els infants de Catalunya i per això es van expropiar les escoles religioses com a centres privats i es van reobrir com a centres públics. Va ser el cas de l'escola de les "Religiosas Dominicas de la Anunciata" d'Esparreguera, situades al carrer de Baix, batejat durant el franquisme com a *Virgen del Pilar*. La plena escolarització va ser una de les característiques dels anys d'escola del CENU.

A continuació podem llegir un fragment de l'acta de desembre de 1936 de l'Ajuntament d'Esparreguera on, a proposta del Conseller de Cultura d'Esparreguera, Agustí Jorba i Alert, es fa referència a *l'adaptació per a l'Escola pública, de l'edifici abans convent, escola de religioses, situat al carrer d'Abaix, núm. 8, apropiat per l'Ajuntament a conseqüència de la rebel·lió feixista del 19 de juliol de 1936*.

---

³⁶ MARTÍ, Jordi (2018) *Publicació crítica, social i cultural*: <https://www.elsetembre.cat/noticia/426/primera/immersio/linguistica/anarquisme> [Data de l'última consulta 4-08-2020].

Seu dret l'acta a les 21, i primera lectura de l'acta de la sessió anterior, que fou aprovada, es passà a discutir l'ordre del dia segons l'ordenació següent:

A proposta del Conseller de Cultura, company Agustí Forba i Olet i després d'historiar el curs de quan es relacionava amb l'adaptació per a Escola pública, de l'edifici abans convent-escola de religioses, situat al carrer d'Albany n.º 8 a propietat per l'Ajuntament a conseqüència de la rebel·lió fomentada del 19 Juliol d'aquest any, i de remanecar la imperiosa necessitat de crear altres escoles públiques, ademés de les ja existents, que permetessin rebre adequada i suficient ensenyança a tota la població escolar, sense discussió i per unanimitat, s'acordà:

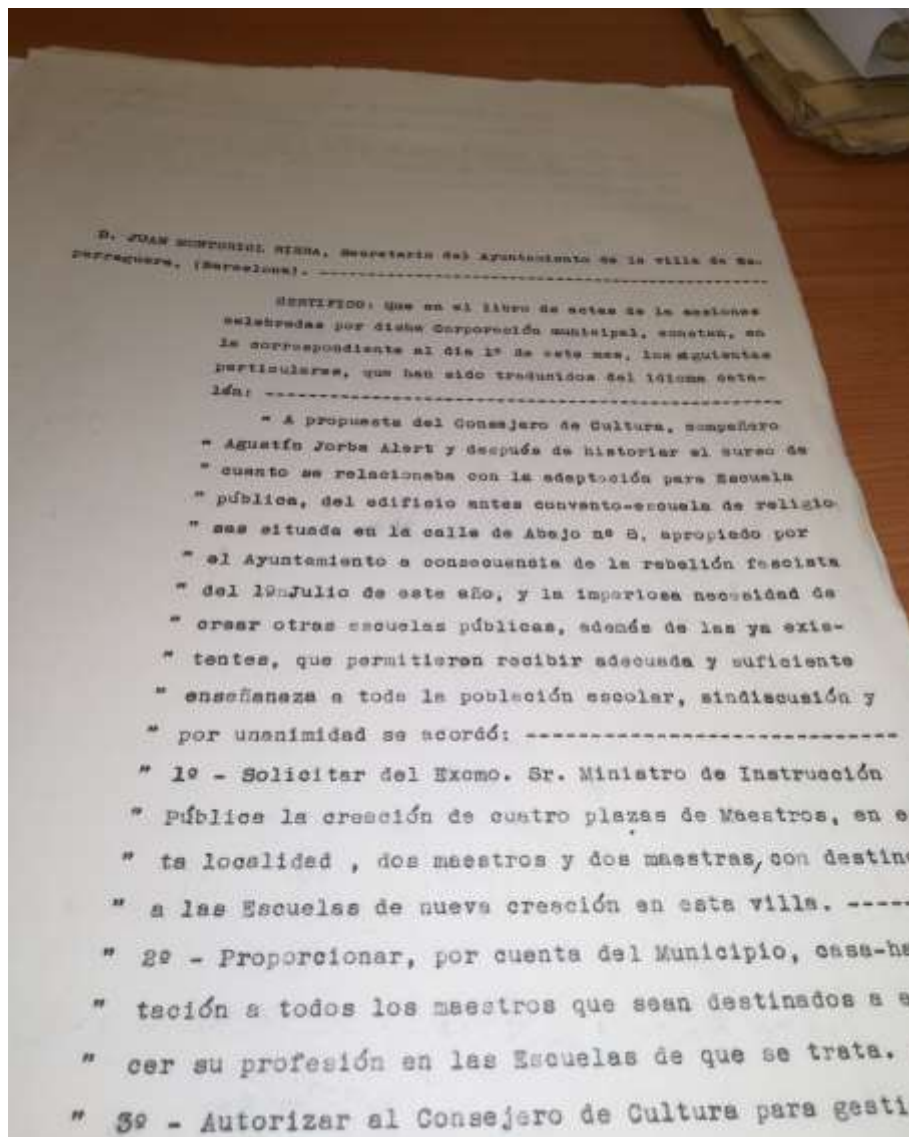
1er Sollicitar de l'Execm. senyor Ministre d'Instrucció pública la creació de quatre places de mestres, en aquesta localitat, dos mestres i dues mestresses, amb destinació a les zones de nova creació d'aquesta vila.

2^{on} Proporcionar, per compte del M.unicipi, casa-habitació a tots els mestres que siguin destinats a exercir la seva professió a les Escoles de què es tracta.

3er Autoritzar al Conseller de Cultura per a gestionar de la Superioritat la creació de dites places de mestre.

1er Conformar l'actuació de la Comissió Permanent des del 19 al 30 de Novembre preparat.

Retall de l'acta de l'Ajuntament d'Esparreguera del desembre de 1936 on queda reflectida l'apropiació de l'edifici de l'escola de les Religioses Dominiques de l'Anunciata per part de l'Ajuntament.

El regidor de Cultura de l'Ajuntament d'Esparreguera, Agustí Jorba i Alert, demana al Ministre d'Instrucció Pública la creació de noves places de mestres. El document també parla de la transformació d'escola privada a pública, l'escola de les Religioses Dominiques de l'Anunciata.1936. AMES

Els refugiats. La SIA a Esparreguera

Catalunya va assumir gran quantitat de refugiats, cosa que suposà un gran esforç de l'administració republicana, partits polítics, sindicats i associacions d'ajuda humanitària. Esparreguera també va rebre gran quantitat de refugiats arribats de les zones ocupades per les tropes franquistes. En llegir les actes de l'Ajuntament d'Esparreguera i també la versió d'alguns informants de la vila, podem imaginar la dificultat que representava l'organització, el subministrament de queviures, l'atenció a la infància i la despesa originada, i més en un moment de guerra.

La nostra protagonista, Germina Roura, a la causa contra ella, també serà acusada de ser responsable de la SIA :

“En los últimos meses de dominación marxista intervino como Secretaria de la Solidaridad Internacional antifascista en el servicio de paquetes al frente y cuidando de los niños pertenecientes a la colonia infantil”.³⁷

La SIA (Solidaritat Internacional Antifeixista), entitat anarquista que s'ocupava dels refugiats, sobretot infants, que aniran arribant a Catalunya provinents de les zones de l'Estat espanyol ocupades pels feixistes. A Esparreguera s'organitzarà una colònia infantil ubicada a la masia de Can Comelles. A la SIA, Maria (Germina), com a secretària responsable, organitzarà diverses campanyes solidàries per tal de subministrar intenció als milicians del front.

Segons Isabelle Renaudet, les colònies infantils no són ni una creació ni un invent de la SIA. Apareixen en iniciar-se la guerra perquè cal evacuar els infants de les zones de combat a les de rereguarda, però la SIA crearà les seves pròpies colònies infantils perquè:

Paral·lelament a la necessitat social que impulsa la construcció d'aquests centres d'acollida, per la SIA hi ha una veritable necessitat política de voler fixar la seva inversió i les seves realitzacions en aquest punt precís de l'ajuda a la infància. De fet, el moviment llibertari, en voler destruir l'opressió i la dominació, sempre ha donat importància a la reflexió sobre el sistema educatiu i la pedagogia.³⁸

Per ajudar els nens orfes o refugiats, la SIA va obrir tres escoles bressol a Barcelona, una llar a Badalona, instal·lada en un antic convent, i colònies al Masnou, Rabos, Cervera, Beguda Alta, **Esparreguera**, Sabadell i dues llars per a nens a Madrid.

A Esparreguera, segons actes de l'Ajuntament consultades, un total de 68 nens, alguns d'ells de no més de 2 anys, van ser evacuats de la zona “roja” i posteriorment enviats a l'estranger, alguns d'ells.

Podem resumir l'arribada de refugiats al Baix Llobregat en tres fases, de setembre de 1936 fins l'agost de 1937, eren refugiats procedents de Madrid; la segona etapa que anirà de setembre de 1937 al març de 1938, on vénen massivament gent del nord d'Espanya i d'abril de 1938 a gener de 1939, que vénen majoritàriament refugiats del front d'Aragó i l'Ebre. A Esparreguera tenim refugiats d'Irun, Sant Sebastià, Bilbao, Santander, Madrid, Extremadura i Jaén.

Segons la professora Gemma Tribó³⁹, Esparreguera rebé un tracte excepcional:

---

³⁷ Sumaríssim Ordinari a Maria Roura Calsina del dia 4 de desembre de 1942. Font. Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat.

³⁸ CIONINI, Valentin (2007-2008). *Solidarité Internationale Antifasciste, une organisation «proto-humanitaire» dans la guerre d'Espagne. 1937-1939*. Master 2 – Universitat de Provence. Dirigit per Isabelle Renaudet. Pàg. 59 http://tuisp.online.fr/2008/2008_cionini.pdf La traducció és nostra.

³⁹ JANÉS, Josep et altri (2001): *Guerra Civil i franquisme a Molins de Rei*; Ajuntament de Molins de Rei/Publicacions de l'Abadia de Montserrat/Centre d'Estudis Comarcals del Baix Llobregat, Col·lecció Llorenç Sans, pàg. 79.

Al primer repartiment de la comarca no hi consta, però, al segon, ja hi havia 350 refugiats, cent més del que li corresponia pel 5% sobre la població. Per tant, sembla que la primera remesa va acollir més refugiats que els altres pobles de la comarca i això explicaria que al tercer repartiment –19 d'agost de 1937– no hi fos.

Relació de dia d'estada i refugiat dels municipis de Barcelona. Febrer-Octubre 1937																		
1937	febrer		març		abril		maig		juny		juliol		agost		setembre		octubre	
	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.
Cubelles	14	392	14	423	27	394	55	1414	58	1680	59	1775	54	1665				
Dosrius	33	924			33	990	43	1146	49	1470	53	1531	55	1673				
Esparraguera	254	7050			290	8172	308	9478	351	9837	404	11993	427	12834				
Espplugues									438	12461	451	13512	463	14060				
Espunyola	52	1456							74	2220								
L'Estany	23	630			68	1590	92	2299	77	2310	77	2387	83	2429	23	690	23	690
L'Esquirol	261	7308	269	7972	497	12632									215	6364	215	6364
Olivella					15	450	15	465	15	450	15	465	15	465				
Figols	16	385	7	217	7	210												
Fogars de Montclús	46	1288	52	1474	133	1856	132	4092	136	3846	131	3958	130	3910	72	1130	72	1130
" de Tordera	23	644	23	690	37	634	18	588	18	540	18	588	18	588				
Folgueroles	113	2882	99	3069	230	5917	257	7670	238	6539	237	7347	248	6974				
Fonollosa	104	3052	109	3379			246	7626	246	7380	252	7728						
La Força	64	1762	57	1767	183	1990	166	5046	166	4829	157	4857	159	4889				
Les Franqueses del Vallès					68	10260												
Frontonyà	18	504	18	588	19	570	19	589	19	570	19	569	19	569				
Gaià	16	448	16	498					58	1710	57	1767	53	1643				
La Gallifa	12	336	10	310	11	320	9	279	9	270								
La Garriga	349	9772	351	10881	560	12262	571	17701	578	17260	603	18141	607	19001	347	9194	347	9194
Gava	101	2828	101	2765	426	9852	540	1433	581	17354	581	17930	626	18575				
Gelida	201	5628	205	6355	225	6713	242	7268	237	7081	235	7285						
Gironella	523	14589	518	15572	1359	37113	974	29882	965	27746	828	24363	721	22148				
Gisclareny	22	612	22	682	22	660	22	682	22	660	22	662	14	434				
Glevinyol	212	5911	238	6752	366	8709	361	11116	365	10872					196	5551	196	5551
Gramenet del Besòs	198	5544	200	6200	250	6862							391	12086				
La Granada	6	168	50	638	109	2930	134	3190	112	3360	114	3505	113	3492				

Relació de dia d'estada i refugiat dels municipis de Barcelona 1937. ⁴⁰

⁴⁰ CLAVIJO, Julio (2003). *La política sobre la població refugida durant la guerra civil 1936-1939*. Tesi doctoral. *Universitat de Girona*. Pàg. 472. Identificador: <http://hdl.handle.net/10803/7835>. [Data de l'última consulta, 4 d'agost de 2020]

Relació de dia d'estada i refugiat dels municipis de Barcelona. Febrer – Agost 1938															
1938	febrer		març		abril		maig		juny		juliol		agost		
	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	Refs.	Estad.	
Cornellà	262	7336	347	8725	450	11922	580	16467	645	18692	751	21186	788	23575	
Corts de Llobregat	33	924													
Cubelles	14	392	14	423	27	394	55	1414	58	1680	99	1775	94	1665	
Desrius	33	924			33	990	43	1146	49	1470	53	1531	55	1673	
Esparraguera	254	7050			290	8172	308	9478	351	9837	404	11993	427	12834	
Espugues									438	12461	451	13512	463	14060	
Espunyola	52	1456							74	2220					
L'Estany	23	630			68	1590	82	2299	77	2310	77	2387	83	2429	
L'Esquirol	261	7308	259	7972	497	12832									
Olivella					15	450	15	465	15	450	15	485	15	485	
Figols	16	385	7	217	7	210									
Fogars de Montclús	46	1288	52	1474	133	1856	132	4092	136	3846	131	3958	130	3910	
" de Tordera	23	644	23	660	37	634	18	558	18	540	18	558	18	558	
Folgueroles	113	2882	99	3069	230	5917	257	7670	238	6539	237	7347	248	6974	
Fonollosa	104	3052	109	3379			246	7626	246	7380	252	7728			
La Força	64	1782	57	1767	103	1980	166	5046	166	4829	157	4857	159	4889	
Les Franqueses del Vallès					68	1260									
Frontonya	18	504	18	558	19	570	19	589	19	570	19	589	19	589	
Gaià	16	448	16	496					58	1710	57	1767	63	1643	
La Gallifa	12	336	16	310	11	320	9	279	9	270					
La Garriga	349	9772	351	10881	580	12262	571	17701	578	17260	603	18141	637	19001	
Gavà	101	2828	101	2769	426	9852	540	14433	581	17354	581	17930	626	18575	
Gelida	201	5628	205	6355	225	6713	242	7268	237	7081	235	7285			
Gironella	523	14589	518	15572	1359	37113	974	29882	965	27746	828	24363	721	22149	
Gisclareny	22	612	22	682	22	660	22	682	22	660	22	682	14	434	
Glevinyol	212	5911	238	6752	366	8709	361	11116	365	10872					
Gramenet del Besòs	198	5544	200	6200	250	6862							391	12086	
La Granada	6	168	50	538	109	2930	134	3190	112	3360	114	3505	113	3492	
El Graner del Boies	202	5620							258	7582	258	7998			

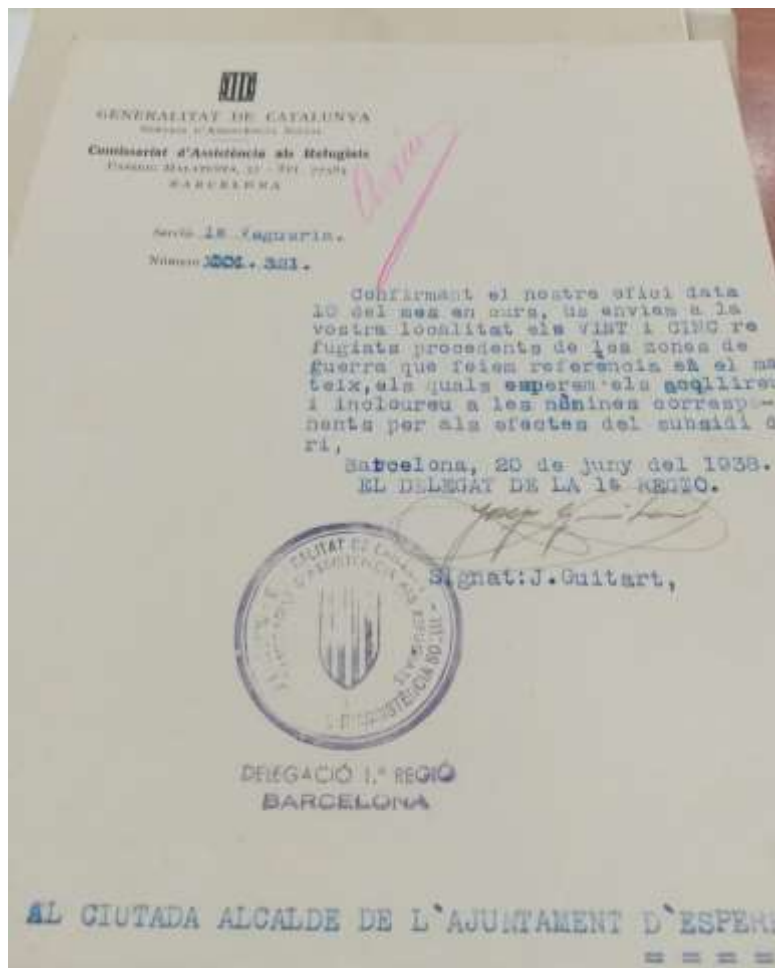
Relació de dia d'estada i refugiat dels municipis de Barcelona 1938⁴¹

Un dels centres d'Esparreguera que acollí més refugiats va ser el Balneari de la Puda⁴². A finals del 1936, s'hi van allotjar força refugiats –la xifra dels quals varia segons la font, en tot cas, en alguns moments, més dels que podia encabir. Efectivament, el Balneari de la Puda tenia una cabuda d'unes 250 places i al novembre de 1935 va haver-hi una primera onada de 300 persones, al febrer de 1937 una segona de 200 persones i l'any següent ja eren a 800 persones.

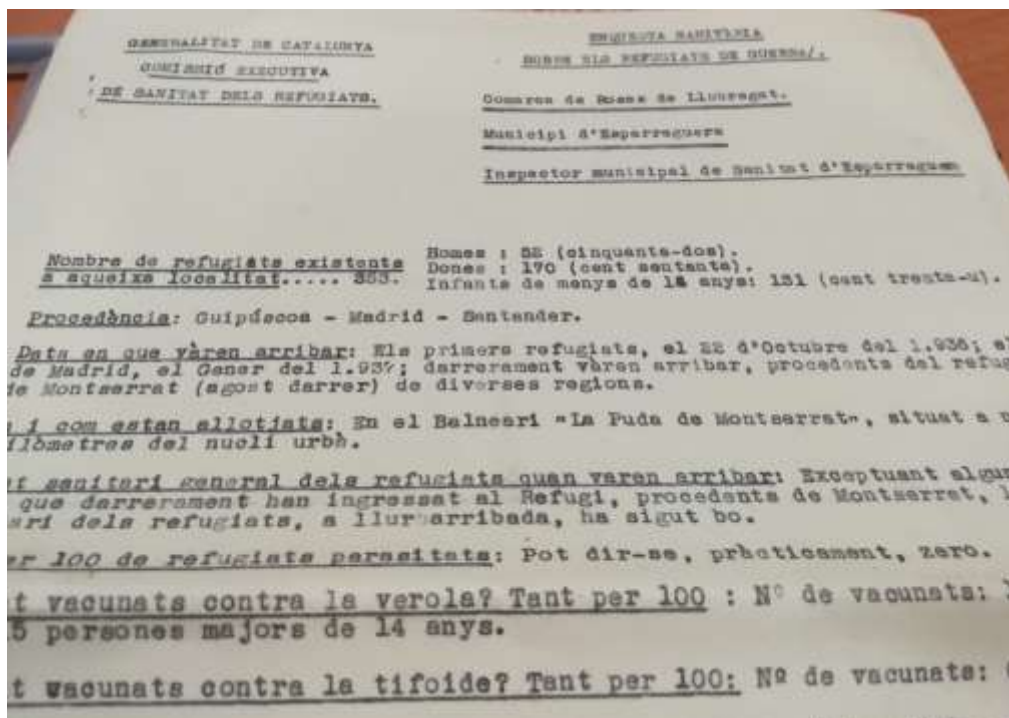
Els refugiats, malgrat les mancances que tenia l'Ajuntament d'Esparreguera, no van parar d'arribar. El document que poden veure a continuació és un dels molts que podem trobar a l'AMES procedents del Comissariat d'Assistència als Refugiats:

⁴¹ Ibídem, pàg. 485.

⁴² El Balneari de La Puda era una instal·lació situada a banda i banda del riu Llobregat, tot i que l'edifici mig derruït que podem veure ara està situat a la riba d'Olesa de Montserrat, al terme municipal d'Esparreguera. Les aigües del balneari es començaren a fer servir medicinalment l'any 1818, a partir de les fonts termals. El 1858, al costat de l'establiment balneari, es va construir un pont de fusta sobre el riu Llobregat, segons un projecte de l'arquitecte Elies Rogent, que enllaçava la Puda amb el camí d'Esparreguera i que ara és inaccessible.

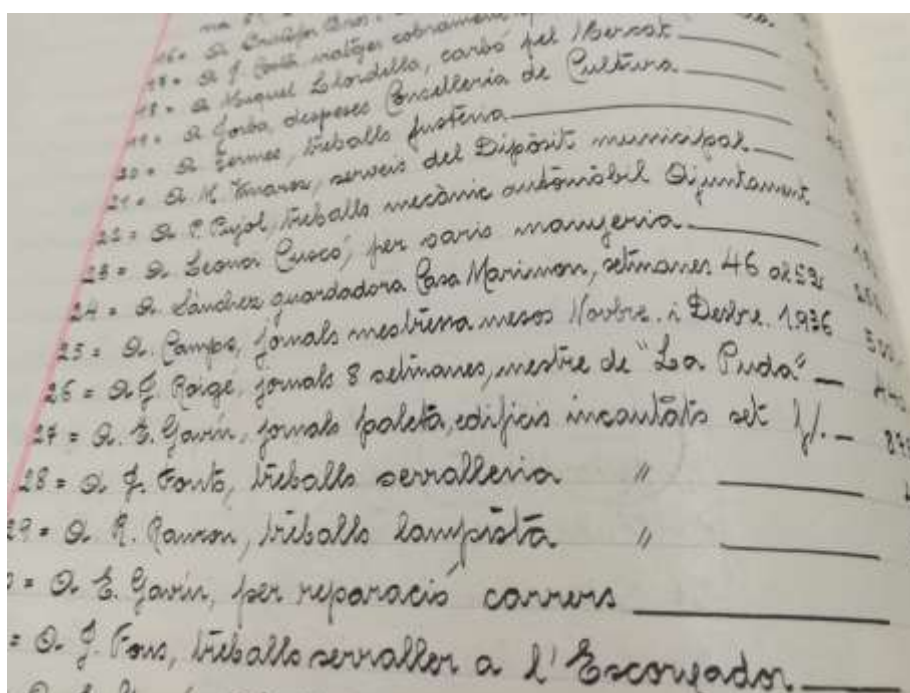
Escrit del Comissariat d'Assistència als Refugiats a l'alcalde d'Esparreguera, 20 de juny de 1938. Font: AMES

Enquesta sanitària sobre els refugiats de guerra a Esparreguera. Font: AMES

En un principi, ja que els refugiats que s'instal·laren a La Puda no duïen ni roba ni matalassos, l'ajuntament els ajudà però, a mesura que avançava la guerra, els problemes es van anar incrementant. Tenim el testimoni del mestre Emili Pascual que hi va estar treballant un breu període de temps, el qual diu que la situació es va fer insostenible⁴³ ja que fins i tot hi havia qui imposava la seva voluntat pistola en mà. Les famílies havien de cuinar confinades en una habitació, el carbonet de les cuines deixaven plenes de sutge les habitacions i l'ambient era irrespirable.

En Joan Roigé, company de Maria Roura, va ser també un dels mestres de La Puda, com es pot llegir en una relació de despeses de l'Ajuntament, on es fan constar 440 PTA per pagar els jornals de vuit setmanes al mestre Joan Roigé, com a mestre de La Puda .

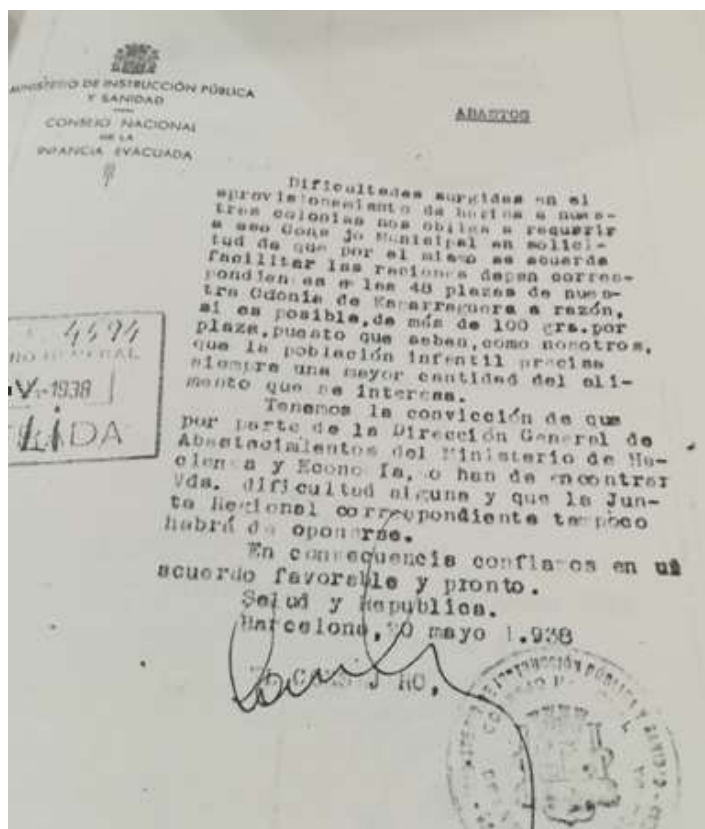

Detalls de les despeses del mestre de La Puda. AMES

A la correspondència de l'Ajuntament d'Esparreguera, es poden trobar nombrosos escrits d'Agustí Jorba, alcalde en els darrers temps de la República, on demana ajuts al govern de la Generalitat de Catalunya per solucionar la situació dels refugiats. Un exemple és el següent document signat pel *Consejo Nacional de la Infancia Evacuada*, del dia 20 de maig de 1938, on s'exposa la dificultat d'aprovisionar farina per a les colònies infantils d'Esparreguera (parla de 48 places).

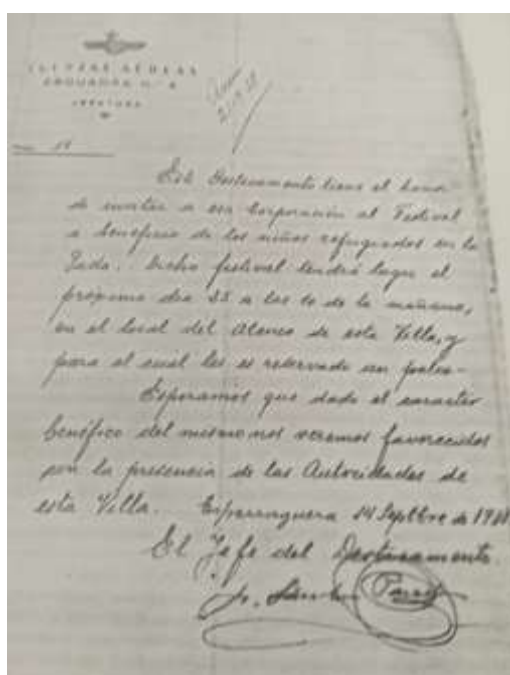
⁴³ Escrit d'Emili Pascual al cronista de la vila Josep Paulo. Fons: Josep Paulo.

Escrit del *Consejo Nacional de la Infancia Evacuada* , del dia 20 de maig de 1938. Font AMES.

Es va fer tot el que es va poder per aconseguir recursos. El document que tenen a sota, és un escrit del Cap de Departament de les Forces Aèries que es dirigeix a les autoritats d'Esparreguera, el 14 de setembre de 1938, tot convidant-les al Festival en benefici dels infants refugiats a La Puda que s'efectuaria a l'Ateneu de la vila.

Festival en benefici dels infants refugiats a La Puda, 25-09-1938. Font: AMES

També hi hagué famílies que van acollir criatures refugiades per un període, és el cas de la família Giné o del mateix alcalde de la població, Miquel Galceran, que acollí una nena de Madrid, la Menxu, fet que relatà la seva filla Antònia Galceran i Monné al llibre "Un camí fràgil", publicat primer en francès i traduït al català per Rita Maria Vila.

En no poder encabir tots els refugiats, des de l'Ajuntament d'Esparreguera, es buscaren altres edificis possibles, així, s'instal·laren un grup de dones a la masia de Can Castells, que era propietat del Monestir de Montserrat al terme d'Esparreguera i proper a La Puda. Segons el nostre informant, Joan Mas⁴⁴, també s'instal·laren una trentena de refugiats a la masia de Cordelles, on també s'hi feia classe perquè hi havia un matrimoni que feien de mestres, els quals van tenir un fill (Gonzalo)⁴⁵ a la casa senyorial.

Vam mirar de trobar la referència d'aquest infant, Gonzalo, per veure si ens podia explicar alguna cosa més referent a aquest refugi i vam localitzar la seva partida de naixement al Registre Civil. Efectivament, el Gonzalo va néixer el dia 10 de març de 1938, a Esparreguera, a la casa Cordelles. Era fill de Victoriano Jimenez Rodriguez i de Maria Bermejo Peña, ambdós naturals de Madrid. No hem pogut saber res més sobre aquest infant, solament que es va casar l'any 1967 a Gènova (Itàlia). Del pare hem averiguat que era membre de la UGT de Burgos i que havia estat mestre Nacional destinat a Fuentelcéspedes (Burgos) i membre de l'Asociación de Trabajadores de la Enseñanza de la UGT de Burgos⁴⁶

A la casa Cordelles els refugiats vivien a la primera planta ja que els amos havien fugit i només quedava el masover, el pare del Joan, en Josep Mas Grau⁴⁷ i la seva família. La Joaquina Mas ens explicà que els pares li havien contat repetidament que els refugiats els donaven menjar del que tenien, els el baixaven per una corda a través de la finestra.

---

⁴⁴ Consulta a Joan Mas efectuada per Joana Llordella el dia 3 d'agost de 2020.

⁴⁵ La Joaquina Mas, que era filla dels masovers de Cordelles ens explicava que la família va mantenir la relació amb els mestres, que fins i tot va anar a casa seva durant el seu viatge de noces, però ara ja no en saben res. Els pares de la Joaquina i el Joan els tenien molta estima perquè el nen va néixer l'any 1938, com la Joaquina, i els van mirar d'ajudar tot el que van poder. Ens relatava que, quan hi anaven els encarregats de proveïments amagaven el nen perquè no el veiessin. Consulta a Joaquina Mas efectuada per Joana Llordella el mes de setembre de 2020.

⁴⁶ Citat al *Diccionario biográfico del socialismo español*, de la Fundación Pablo Iglesias. C. DE LA SIERRA. De la Blusa Roja a la Camisa Azul (La Tragedia del Magisterio en Burgos)... p. 92.- En: Muerte y Represión en el Magisterio de Castilla y León.- León: Fundación 27 de Marzo, 2010. https://fpabloiglesias.es/entrada-db/21332_jimenez-rodriguez-victoriano/. [Data de l'última consulta 23/10/2020].

⁴⁷ Es dona el cas que en Josep Mas, abans de l'arribada dels refugiats i l'escola, havia amagat durant tres dies al capellà del poble en una barraca d'una vinya del Castell, mossèn Jaume. Un dia una dona els va avisar que s'havia dit que amagaven el capellà i el van portar a Ca n'Estruc Posteriorment, en Mas l'havia acompanyat de nit fins a Terrassa amb un cavall per si els aturaven poder dir que anaven a vendre-se'l. En Josep també va custodiar durant molt anys estris sagrats extrets de l'església d'Esparreguera, poc abans de ser cremada. Els va amagar en una petita cova i allí van romandre fins poc abans de morir ell, l'any 1946. Consulta cit. a Joan Mas.

En una entrevista realitzada a Josep Gargallo Gargallo⁴⁸, dins d'aquest projecte vam poder descobrir el cas d'un d'aquests infants que anaven a escola a Cordelles, la Madrona García Descarrega, de la qual ens en parlà en Josep. La qüestió era que la Madrona anava a l'escola de Cordelles –per la descripció que ens fa el nostre informant creiem que parla d'aquesta masia– i que marxà amb la mestra en entrar les tropes franquistes, i arribaren fins a França. I una família francesa l'acollí i no retrobarà la família fins al cap de dos o tres anys⁴⁹:

En el moment que entren els nacionals, va ser quan la mestra –ella (referint-se a la Madrona) anava a estudiar aquí, a l'altra banda del riu, que hi havia una escola– i la mestra va marxar amb la retirada amb tota la canalla. I l'avi Alfredo, quan va sentir que entraven els nacionals, va anar corrents a l'escola a emportar-se la seva filla. Quan va arribar va trobar l'escola buida. Això va ser per tornar-se boig. I això va durar uns anys, dos o tres anys o els que fos. Però el meu avi va haver de tornar a casa sense la seva filla i amb l'aggravant que aquesta filla era una nena i era deficient i només pensar que podien abusar d'ella!. Van ser uns anys horrorosos. I la meua mare era la que se'n cuidava, perquè era la gran, de la seva germana. I aquesta temporada que va poder anar a l'escola va ser una desgràcia perquè va desaparèixer. I llavors, al cap d'uns anys, quan es va calmar la cosa (la frase que es diu) van localitzar d'on era aquesta nena. La meua àvia Gertrudis, abans allò que es feia que es posava el nom en una medalleta que la nena duia penjada, a partir d'aquí van poder localitzar el poble d'Olesa per tornar la nena. Es va estar allà amb una família que sempre la van tractar molt bé, com un fill més.

Vam voler investigar el motiu per què aquesta nena podia haver anat a Esparreguera a l'escola, a Cordelles, si vivia a Olesa, com vam poder comprovar al padró d'habitants d'Olesa de Montserrat de l'any 1936 (AHMOM) –feia sis mesos que hi vivien–. Vam consultar el cens de l'any 1930 d'Esparreguera (AMES) i vam localitzar la família d'aquesta nena. El pare era l'Alfredo García Andreu⁵⁰ i la mare Gertrudis Descarrega García⁵¹ i tenien tres fills, el Julià, nascut l'any 1920, l'Elisa, nascuda l'any 1923 i la Madrona, nascuda l'any 1927, tots tres a Esparreguera. La família vivia al carrer de l'Hospital núm. 16, al costat de la casa de l'avi matern. Així doncs, posteriorment, l'any 1936 la trobem a Olesa de Montserrat al carrer Barcelona, i en aquesta ocasió el cap de família és l'avi matern, Josep Descarrega Llorens i l'àvia Raimunda Garcia. Els avis, ja jubilats vivien amb un fill solter, el Martí, els pares de la Madrona, i els germans (ara però hi havia una nova germana, la Maria). El Martí i l'Alfred treballaven a la Indústria Olesana, al tint.

---

⁴⁸ Entrevista realitzada per Blanca Mampel a Josep Gargallo. Intervé Mireia Gargallo, la seva filla. Olesa de Montserrat, 15 febrer 2020. Durada, 1:36:23 h.

⁴⁹ Sembla invorosímil però van ser molts els casos com aquest i concretament a Esparreguera en tenim d'altres.

⁵⁰ Nascut l'any 1891 a Ribarroja d'Ebre, Tarragona, Jornaler, però també havia treballat de cambrer a l'Ateneu.

⁵¹ Nascuda l'any 1896 a Ribarroja d'Ebre, Tarragona.

Relacionat amb el tema dels refugiats, també voldríem afegir que, per ajudar els infants de la rereguarda que passaven gana, el paper de les organitzacions internacionals va ser important, la Societat Religiosa dels Amics, formada pels quàquers d'arreu del món, especialment de la Gran Bretanya i dels Estats Units, va destacar en l'assistència voluntària i altruista dels més petits, ja fos repartint menjar a les cantines i les escoles o amb l'organització de colònies infantils. En el cas d'Esparreguera s'han de tenir en compte les 105 cantines infantils (usuaris) en què van col·laborar⁵².

Els nostres informants

Josep Gallardo ⁵³

Josep Gargallo Gargallo va néixer a Olesa de Montserrat el 18 de desembre de 1930. Era el petit de quatre germans, primer hi havia la Fidela, després el Fermín i la Francisca. Els seus pares eren el Francisco i la Maria. La seva família va venir a viure a Olesa de Montserrat a l'any 1930 procedents de Mosqueruela (Terol). Es va casar amb Maria Garcia Descarrega, germana de la Madrona Garcia Descarrega, de la qual parlem en aquest document. Ell i la seva família també es van haver d'exiliar a França.

Flor

En aquest cas hem volgut conservar el seu anonimats per la seva voluntat. La nostra informant, nascuda el setembre de 1930, vivia a Barcelona, tot i que la seva mare era de Can Fontimarch, una masia propera a Esparreguera, i que havia anat a treballar a Barcelona per casar-se amb el seu pare, que era del Poble Nou i treballava en una important indústria.

Quan era petita la família venia alguns estius a Esparreguera on llogaven una casa, però en iniciar-se la Guerra Civil s'hi va quedar una temporada. I per això va anar a l'escola Llum on la seva mare també hi va donar classes de piano. Més tard, es casaria amb un esparreguerí i s'hi quedaria molts anys.

Josep Paulo

En Josep Paulo és fill de pare represaliat a causa de la seva participació en l'ajuntament republicà. Ell i la seva família es van exiliar a França, però retornaren i el pare va ser empresonat. Poden trobar la biografia ampliada en aquest web. Podem trobar escrits seus a les publicacions de la Fundació Jaume Pasqual, a la premsa local, també col·laboracions a Ràdio Esparreguera i articles redactats des del seu càrrec com a cronista oficial de la vila des del seu nomenament el 16 de febrer del 1995 fins a l'any 2016.

---

⁵² SERRA, Rosa (2006): *L'ajuda humanitària dels quàquers als infants de Catalunya durant la Guerra Civil, 1936-1939*. Tesi doctoral del Departament de Pedagogia Universitat de Girona. Granollers. Pàg. 173

⁵³ Entrevista a Josep Gargallo Gargallo, efectuada per Blanca Mampel Ayuso. Olesa de Montserrat, 15 de febrer de 2020. Transcrita per Joana Llordella i Blanca Mampel.

El Sr. Paulo compta amb sis publicacions seves a la Biblioteca de Catalunya, a l'Arxiu Històric de la Ciutat de Barcelona, a la Universitat Autònoma de Barcelona, a la B. Municipal l'Ateneu d'Esparreguera, a la Universitat Ramon Llull, a l'Arxiu Comarcal del Baix Llobregat i a d'altres biblioteques locals.

Joan i Joaquina Mas

Són dos germans residents a Esparreguera, fills dels masovers de la casa Cordelles, de la qual parlem en aquest article. A part de recordar el que els havien explicat els pares, en alguna ocasió havien mantingut relació amb una de les famílies refugiades al mas, fins i tot la Joaquina havia anat a Madrid a casa de la família del nen nascut a Cordelles, en motiu del seu casament, però ara, passat els anys, ha perdut totalment el contacte.